

Een gesprek met Eric Hobsbawm

De eeuw 20ste eeuw en zijn historicus

•• Jean Pierre Rondas

Enkele maanden geleden stond het programma 'Wereldbeeld' van Jean Pierre Rondas (Radio 3) voluit in het teken van de 20ste eeuw. Eric Hobsbawm werd geïnterviewd over zijn nieuwste boek 'Een eeuw van uitersten', en over zijn eigen leven dat zo verstrengeld is met het verloop van die eeuw.

De korte 20ste eeuw; een eeuw van extremen. *Age of Extremes. The Short 20th Century. 1914-1991* is de titel van het langverwachte boek van de Britse historicus Eric Hobsbawm. Het werd al snel in het Nederlands vertaald en uitgegeven bij Het Spectrum. Het boek is gedeeltelijk ook een autobiografie. Hobsbawm, zelf geboren in 1917, schuift daarbij elke wetenschappelijke pretentie van zich af en kiest eerder voor het standpunt van bevoorrechte getuige, als actor in de korte 20ste eeuw. De geschiedenis die hij ophangt is dus ook de geschiedenis van een politiek geëngageerde, marxist, front-popularist en tenslotte fellow traveller. Hobsbawm is specialist, niet in de korte 20ste maar in de lange 19de eeuw. Niet-historici kennen Hobsbawm misschien nog het best als auteur van *The Invention of Tradition*, of omwille van zijn lezingen over *Natie en nationalisme* die als boek gebundeld werden uitgegeven bij Jan Mets (1994).

De vader van Eric (Erich) Hobsbawm was afkomstig van een Pools-Duits joodse familie;

zijn moeder was een Weense van joodse afkomst. Hijzelf was een volbloed - ik bedoel natuurlijk: een volgeest Brit. Maar met z'n ouders of zijn voogd keerde hij terug naar het continent. Hij ging eerst naar een Weense school. Tussen z'n veertiende en zestiende zat hij op een Berlijnse school waar hij bekend stond als de 'Engelsman'. Hij had niet te lijden van het antisemitisme omdat zijn schoolmakers eerst de Engelsman in hem zagen, vervolgens de Duitser en slechts in laatste instantie de Jood. Een gelukkig gesternte dus, om samen met de 20ste eeuw op te groeien. Onvermijdelijk verloopt ons gesprek langs deze biografische lijnen: Berlijn, de public school in London, de universiteit van Cambridge, de Engelse Communistische Partij. Van de Spaanse burgeroorlog, over het Stalin/Von Rippentrop-pact, de Tweede Wereldoorlog, de Internationale, New Left in Engeland tot aan de wereld 'after the fall'; de val van de Muur. Van globalisatie, de overwinning van het consumptivisme, het nationalisme en de markt, tot en met de hervormingen van de Labour Party met Tony

Blair. Hobsbawm heeft zich achter Tony Blair geschaard; hij is er dus nog steeds bij, net als toen,... in Berlijn.

Eric Hobsbawm: Ik was in Berlijn tussen 1931 en 1933; dat was een belangrijke periode om in Berlijn te zijn. Ik was er toen Hitler aan de macht kwam. Ik was betrokken. Ik nam zelfs deel aan de laatste verkiezingscampagne. Als lid van een kleine organisatie, de Hoge School Studenten Associatie, een soort afdeling van de Duitse Communistische Partij, hielp ik met de publikatie van een tijdschriftje: 'De Strijdende School' (Schulkampf). Ik heb nog ergens een exemplaar liggen dat aantoont hoe weinig we toen begrepen van de werking van stencil-machines. Maar die machine heeft wel een paar weken verborgen gezeten onder mijn bed. Dat was net nadat Hitler de macht had gegrepen en kort na het Reichstag-proces. Ik voelde wel dat er toen iets historisch aan het gebeuren was. In de lente van '33 keerde ik terug naar Engeland. Dat had eigenlijk niets te maken met Hitler. Maar omdat er een depressie woedde, verdween de job van mijn voogd. Hij kon niet meer in zijn levensonderhoud voorzien en dus vertrokken we.

Hobsbawm was tussen '31 en '33 in Berlijn. Hij was dus 14, 15, 16 jaar; het moet dus in Duitsland geweest zijn dat hij communist en marxist geworden is. Het is ook de periode dat een zekere Erich Honnecker actie voerde. Duitsland vormde dus wel een voedingsbodem...

E.H.: Dat begon op school, zoals zo vaak voorkomt. Je wordt politiek, niet op basis van een intellectuele beslissing, maar op basis van een emotionele beslissing. Eén van mijn leraars zei me: "Je begrijpt blijkbaar niets van wat je me vertelt over het communisme. Je moest maar eens in de schoolbibliotheek gaan zoeken naar boeken van Marx, je kan er 'Het Communistisch Manifest' en andere dingen vinden. Lees dat en kom dan eens terug." En dat deed ik. Zo geraakte ik geïnteresseerd.

'Er waart een spook door Europa,' dat begreep je onmiddellijk?

E.H.: Wel ja, niemand kan het Communistisch Manifest lezen zonder er van onder de indruk te raken. Maar bovenal raakte ik er door geïnteresseerd in de geschiedenis. Ik zat wel op een perfect respectabele middenklasse-school, maar het traditionele geschiedenis-onderricht was zo vervelend dat je er geenszins van onder de indruk zou geraken. De geschiedenis volgens Marx en Engels was iets anders, dat was interessant. Je zag de ontwikkeling van de wereld zich zo voor je ogen ontplooiën.

Marx en Engels dus, en niet de Frankfurter Schule. Daar waren tenslotte slechts een klein aantal publikaties van beschikbaar...

E.H.: Het was inderdaad niet de Frankfurter Schule die het hem deed. Ik was te jong terug naar Engeland vertrokken. Op het moment dat je als jongere een filosofische cultuur gaat ontwikkelen, in de laatste jaren van het middelbaar onderwijs, was ik al weg uit Duitsland. En in Engeland onderging je de invloed van het empirisme i.p.v. de continentale metafysica. Ik denk dat het een voordeel was.

Je had je middelbare school nog niet afgemaakt toen je terugging naar Groot-Brittannië. Ging je in London dan naar een Public School?

E.H.: Ik bezocht er een normaal staatsgymnasium. Het was een goede school met de London County Council als inrichtende macht. Ik had er een leraar die door kreeg dat ik goed was in geschiedenis en die me daarin stimuleerde.

En die ook jouw ontluikend marxisme stimuleerde?

E.H.: Nee, het was een liberaal. Op school was er niemand die me in mijn marxisme stimuleerde. Zelfs aan de universiteit was dat beperkt. Aan de

universiteit in Groot-Brittannië waren er maar heel weinig mensen die Marx kenden of er in geïnteresseerd waren. Mijn generatie moest haar kennis zelf zien te vergaren.

En dan gaat Hobsbawm naar de universiteit. Hij ging naar Cambridge, een elite-universiteit. Het was 1936, de tijd van het Front Populaire in Frankrijk en als idee in de rest van Europa. De Spaanse Burgeroorlog brak uit. Maar het was ook de tijd van de opkomende media-amusementscultuur, afkomstig van over de Atlantische Oceaan: Amerikaanse musicals, Amerikaanse films, Jazz, Hollywood, Broadway... Op pagina 384 van het boek dat we hier behandelen lees je: 'Ook de bejubelde Broadway-musicals van de jaren tussen de wereldoorlogen met hun populaire wijsjes en liedjes waren een bourgeois-genre, al was de invloed van de jazz hier niet weg te denken. Ze waren voor een New Yorks middenklasse publiek geschreven met teksten die duidelijk waren afgestemd op een volwassen publiek dat zichzelf als geëmancipeerde wereldwijze stadsbewoners beschouwde. Een vluchtige vergelijking van de teksten van Cole Porter met die van de Rolling Stones zegt genoeg. De bloeitijd van Broadway berustte op een symbiose van populair en fatsoenlijk; maar het was geen volks genre.' Hobsbawms eigen voorkeur gaat ook uit naar zowel jazz als naar Amerikaanse musical. En hij refereert niet alleen Porter boven de Stones, hij meent ook te kunnen zeggen waarom. Onder de schuilnaam Francis Newton, schreef Eric Hobsbawm ooit een boek over jazz, *The Jazz Scene* (1959)... **Maar laten we terugkeren naar Hobsbawms universiteitsjaren.**

E.H.: Aan de universiteit was er een zekere input van de oudgedienden van de Partij, niet zozeer met betrekking tot het marxisme, maar eerder met betrekking tot de politieke lijn. Hier werd mijn oorspronkelijke politieke richting bepaald, die van het Front Populaire. In die tijd was dat een internationale strategie. Alle progressieve krachten moesten worden gebundeld in de strijd tegen de belangrijkste rechtse vijand. Deze

strategie ontwikkelde zich vanaf 1934-1935. En het is via deze strategie dat we door de Communistische Partij werden gemobiliseerd, toch aan de universiteit van Cambridge.

Wie was er lid van de Communistische Partij in die tijd?

E.H.: Dat is moeilijk om te vertellen. Ik denk ook niet dat ik je wil vertellen wie er toen lid was, maar ondertussen vooraanstaand geworden is en er misschien niet meer aan wil worden herinnerd. Maar je zou verbaasd staan van wie er allemaal lid werd in de jaren '30. Er werd vooral gemobiliseerd rond de Spaanse Burgeroorlog. Daarmee kon je zo goed als iedereen mobiliseren. En omdat de communisten zowat de kern uitmaakten van de Socialistische Club, hadden ze ook een zeer grote invloed. Die Socialistische Club was overigens een grote organisatie, zeker in termen van een elite-universiteit als Cambridge. Ter rechterzijde was er geen vergelijkbare mobilisatie. In tegenstelling tot het vasteland, waar de linksen de minderheid waren aan de universiteit, was politiek extreem rechts in Groot-Brittannië niet georganiseerd, en zeker niet in Oxford of Cambridge. Er was geen fascistisch rechts, er was geen Action Française of iets vergelijkbaars. We hadden wel een Britse Zwarte Hemden-leider, maar die sprak de intellectuelen helemaal niet aan. Hij stond al heel snel heel geïsoleerd. In zoverre men in Cambridge of Oxford conservatief was, was men traditioneel conservatief. De conservatieven waren niet zo gepolitiseerd, ze waren gewoon leden van de aristocratie of van de hogere klasse, die simpelweg niets moesten hebben van de werkende klasse. Maar er was geen georganiseerd apparaat ter rechterzijde. Er was op dat moment zelfs niet eens een georganiseerd apparaat van de Labour Party.

Eeuwen, Ages of tijdperken zijn willekeurig beginnende en eindigende honderdtallen van jaren. Als historische periodiserende eenheden fascineren ze en ontgoochelen ze tegelijkertijd. Vandaar dat men de neiging heeft die eeuwen in

retrospect te willen verkorten of te verlengen. *The Long 20th Century*, schreef Giovanni Arrighi. *The Short 20th Century*, schrijft Eric Hobsbawm wiens professionele terrein eigenlijk de lange 19de eeuw is. Hij beschreef de 19de eeuw in een trilogie waarin hij de *Age of Revolution* liet beginnen in 1789 uiteraard, waarin de *Age of Capital* het midden van de eeuw besloeg en waarvan de *Age of Empire*, de victoriaanse tijd eindigt in 1914. En als de 19de eeuw lang is, dan moet de 20ste wel kort zijn, want hij is later begonnen en is daarenboven nu al voorbij. *Age of Extremes* (let op het ontbreken van het lidwoord) valt uiteen in een tijdperk van catastrofes: de beide wereldoorlogen samen; een gouden tijdperk: de jaren '50 en '60; en het tijdperk van de aardverschuivingen: de jaren van crisis en de opeenvolgende tunnels. Deze eeuw begint op 28 juni 1914, met het schot in Sarajevo, en eindigt op 28 juni 1992, met het bezoek van François Mitterrand aan Sarajevo. Met Eric Hobsbawm zijn we nu nog in z'n biografie bezig in de jaren '30 en met de linkse atmosfeer aan de universiteiten. Iedereen was toen links, al werd er al heel wat afgegeven op de zogenaamde *fellow travellers*. Maar Hobsbawm leert me dat die discussie zich in literaire kringen afspeelde.

Wanneer begon men de term te gebruiken in de betekenis van een 'met de communisten mee-lopend niet-Partijlid'?

E.H.: Ik weet het niet. Het komt me voor dat die discussie eerder in de VSA te lokaliseren was. Daar had je allerlei onderscheiden tussen de verschillende soorten linksen. Maar in Groot-Brittannië bevond iedereen die aangetrokken werd door links, het marxisme inclusief, zich binnen de Partij-zone.

En George Orwell dan?

E.H.: Orwell was een uitzondering, een absolute uitzondering. We lazen z'n boeken wel vanuit een literair standpunt, maar Orwell zelf was van geen enkel politiek belang. Hij was een excentriekeling die zich had verbonden met de

enige linkse partij die in die tijd snel achteruit boerde en uit elkaar aan het vallen was: de Independent Labour Party.

Maar hij ging wel naar Spanje?

E.H.: Een minderheid van de zogenaamde niet-Moskou-gezinden trok naar Spanje. Maar in tegenstelling tot wat men nu denkt, was die groep toen helemaal niet belangrijk. Ze hadden geen groot aandeel in de gebeurtenissen. De Internationale Brigades waren georganiseerd door de Communistische Partijen. Mensen als Orwell sorteerden weinig politiek effect. De belangrijkste groep toen, was de groep van de fellow travellers.

Hielp jij de Brigades organiseren?

E.H.: Neen. De partijlijn in die tijd was dat studenten zich beter niet aanmeldten als vrijwilliger. Studenten moesten blijven en studeren. Er waren wel een aantal studenten die naar Spanje waren getrokken in die eerste maanden, zij waren zo'n beetje onze helden. Maar de Partij stimuleerde de studenten niet om te gaan vechten.

De Spaanse Burgeroorlog is voor jou de enige pure, duidelijke zaak van links tegenover rechts?

E.H.: Het was een zaak die men zou blijven dienen zonder spijt achteraf. In alle andere gevallen zijn er teleurstellingen gekomen. Je kan niet zeggen dat we de USSR steunden zonder dat we daar spijt van gehad hebben, omdat we daardoor een aantal dingen hebben gesteund die we beter niet hadden gesteund. We wisten misschien niet alles in die tijd, maar dan spijt het ons dat we het niet hebben geweten. Niet zo met de Spaanse Burgeroorlog. Als je jezelf zou terug projecteren naar 1936, dan zouden we in dezelfde omstandigheden op dezelfde manier reageren, denk ik.

Je kan er spijt van hebben Stalin te hebben

gesteund, maar je kan toch geen spijt hebben om tegen Hitler te hebben gevochten?

E.H.: Natuurlijk niet. Absoluut niet. De steun aan Stalin hield dat ook in, maar dat was niet een exclusief communistische aangelegenheid. Als je geen communist was, dan kon je ook makkelijk Stalin steunen op basis van het anti-fascisme. In het boek haal ik een opiniepeiling aan van 1939 in de VSA. Op de vraag wie ze zouden verkiezen als winnaar van de oorlog, Hitler of Stalin, antwoordde 83% van de mensen Stalin. Dat was vooral omdat ze vonden dat Hitler een groter gevaar vormde dan Stalin. Bovendien was Stalin een gevaar voor de Russen, het was geen Amerikaans probleem. Maar goed, wij als communisten hebben Stalin ook gesteund op andere gronden dan de louter anti-fascistische basis.

Men steunde Stalin, maar op een bepaald moment was er het Stalin/Von Rippentrop-Pact. Hoe ging dat dan?

E.H.: Ik probeer duidelijk te maken in het boek dat dit alleen zorgde voor een paradoxale situatie als je in Eurocentristische termen denkt. Wij denken dat het pact de communisten ervan weerhield het logische te doen in democratische termen. Maar het maakte het de communisten in de kolonies helemaal niet moeilijk om datgene te doen wat in hun geval logisch was, nl. vechten tegen het imperialisme. Ze kregen pas morele problemen toen Hitler de USSR aanviel en ze moesten stoppen met hun strijd om de USSR te verdedigen en Hitler te helpen verslaan. Nu, in beide gevallen, denk ik, was het pact toch een vergissing. Stalin had de westerse communisten niet moeten vragen zoiets stoms te doen als de strijd tegen Hitler stoppen. Gelukkig voelden slechts enkele intellectuelen zich voor een dilemma geplaatst. Het is opvallend hoe weinig communisten daardoor (moreel) in moeilijkheden kwamen. De latere minister van Buitenlandse Zaken en Defensie in het Labour-kabinet Dennis Healey bijvoorbeeld, die communist was tijdens onze studententijd, verliet de Partij niet na het

Pact. Hij begon pas van gedachte te veranderen ergens in 1940. Er was dus niet zozeer een persoonlijk probleem; waarschijnlijk omdat het toch zo onzinnig was. Ik bedoel dat het logisch was om de strijd verder te zetten en er een volksstrijd van te maken. Zowel de Franse als de Britse Communistische Partij voerden die politiek spontaan verder... tot Moskou decreteerde dat de politieke lijn moest veranderen.

“Verraad heeft nooit succes. Waarom dan toch? Hoe zou dat komen? Omdat als het succes heeft, niemand het nog verraad durft te noemen.” Aan dit epigram van Sir John Harington moest ik denken bij de volgende episode in Hobsbawms leven en in z'n boek. Waar was je tijdens de oorlog?

E.H.: In het leger, ik was gewoon opgeroepen. Maar ik ging niet mee met het invasie-leger. Ik had wel gewild, maar helaas had ik al een dossier bij de staatsveiligheid. Ik was nogal militant in mijn jonge jaren... Ik werd ergens geplaatst waar ik geen onheil kon stichten. Ik was bijvoorbeeld een van de weinigen die Duits-tweetalig was en die nooit werd ingezet voor de inlichtingendiensten. Het kon hen blijkbaar niet schelen dat ik diensten had kunnen bewijzen. In die zin had ik een vervelende oorlog. Alhoewel, het was natuurlijk een goede oorlog, het was de juiste oorlog om in betrokken te zijn... Het is natuurlijk paradoxaal dat de Westerse mogendheden samen met Stalin vochten, maar dat ze iemand die bij de Internationale betrokken was verdacht vonden. Nu goed, ze waren overigens niet zo goed in het bepalen wie ze moesten verdenken. Andere, niet zo prominente communisten werden wel gebruikt en die bleken achteraf spionnen te zijn geweest. Maar dat is natuurlijk mijn probleem niet. Ik stond daar zo ver van af dat er in de hele spionageliteratuur niemand ook maar suggereert dat ik een spion was. Ik denk ook niet dat ik ooit in aanmerking kwam. Ik was een prominente communist in Cambridge. De mensen die spion werden, stopten hun activisme op een bepaald moment.

Zou je het als verraad hebben gezien?

E.H.: Natuurlijk niet. In de jaren '30 was rechtlijnig patriottisme overigens niet zo belangrijk.

Dat was misschien niet belangrijk voor communisten?

E.H.: Neen, niet alleen voor communisten. Kijk maar naar wat Generaal De Gaulle deed toen hij besliste verder te vechten. Dat was een daad van verraad tegenover zijn wettige regering. Hij deed het natuurlijk omdat hij dacht dat de belangen van Frankrijk beter verdedigd werden, maar hij deed het op eigen verantwoordelijkheid. Als Hitler de oorlog zou hebben gewonnen, dan zou hij een verrader zijn geweest. De redenering ging overigens ook op voor de andere kant. Er waren mensen die Hitler steunden, niet omdat ze hun regering wilden volgen, maar omdat ze op ideologische gronden dachten dat ze dat moesten doen. Ik probeer ook duidelijk te maken in het boek dat de regeringen die na de oorlog verschenen, geleid werden door mensen die tien jaar eerder nog ballingen waren, verraders, rebellen of revolutionairen. Het is dus een vergissing om er de normale criteria van patriottisme en burgerplichten op te willen toepassen. Je kan dat misschien betreuren, maar die criteria hadden in die tijd weinig waarde.

In Vrij Nederland verscheen een artikel met als titel: 'Ex-marxistisch historicus, Eric Hobsbawm'. Toch zeg je of schrijf je dat je een leven hebt gewijd aan de communistische zaak.

E.H.: Ik zie mezelf niet als ex-marxist. Maar ik denk dat ik wat afstand heb proberen te nemen vanaf een bepaald moment, zo ongeveer vanaf 1956. Ik geloofde niet meer dat de communistische zaak was wat ik er me zo'n 20 jaar eerder van voorgesteld had, toen ik nog een schooljongen was. Maar in tegenstelling tot heel wat anderen verliet ik de Partij niet. Ik probeerde me eerder te recyclen als een fellow traveller.

Nu bestaat er in Groot-Brittannië geen Communistische Partij meer en het zou ook geen zin meer hebben om er lid van te zijn, in de oude betekenis van het woord. Ik zou mezelf niet meer gebonden weten door de partijdiscipline.

Tot zover het communisme, maar er is nog zoiets als marxisme.

E.H.: Wel 'marxisme' is een manier om naar de wereld te kijken en ik geloofde toen, en ik geloof nog steeds, dat het betekent dat je je politiek gezien ter linkerzijde bevindt. Maar ik denk niet dat het nog inhoudt dat je lid bent van een bepaalde partij; en zeker niet van een partij die niet meer bestaat.

We komen terug op de fellow travellers. Dat betekent het Front Populaire en frontvorming.

E.H.: De enige keer dat ik enige inbreng heb gehad in de Britse politiek was in de vroege jaren '80. Ik was toen betrokken bij de strijd binnen Labour. Het verwondert je misschien, maar ik vocht tegen de radicale Tony Benn. Ik stond aan de kant van Neill Kinnock, die juist een bredere basis wilde voor zijn partij. Het kwam Kinnock goed uit om iemand met een zeer linkse staat van dienst aan zijn kant te vinden.

Je werd gebruikt om Tony Benn te neutraliseren?

E.H.: O ja, ik was passioneel gekant tegen Benn. In het begin stond ik nogal welwillend tegenover Benn, tot ik er achter kwam dat hij helemaal geen politiek inzicht had. Hij was een politieke idioot.

Sta je nu aan de kant van Tony Blair?

E.H.: Ik wil dat de conservatieven verslagen worden en ik wil dat Labour wint. Daaruit volgt dat ik hoop dat Tony Blair tot premier gekozen wordt.

Zo heeft Eric Hobsbawm een hele weg afgelegd en dient hij nu zo'n beetje als

lokvogel om voor de links-radicalen Labour-vleugel het neoliberale programma van Tony Blair aantrekkelijk te maken.

In 1956 distantieerde Hobsbawm zich. (Het is voor velen belangrijk te weten wanneer precies men zich distantieerde van een intrinsiek verwerpelijk regime. En men distantieerde zich altijd te laat natuurlijk.). Hij kwam vervolgens in de buurt van het Britse New Left met mensen als Raymond Williams, Edward Thompson, Stuart Hall... de groep waarrond het uitmuntende tijdschrift 'New Left Review' is ontstaan. Dat gebeurde natuurlijk met de nodige tactische en theoretische meningsverschillen. Maar ook die geschiedenis is al eens geschreven. En dan komt De Val, de val van De Muur. Er is een publikatie van 1991 die gewoon *After The Fall* heet, *After The Fall. The Failure of Communism and The Future of Socialism*. Het verscheen bij Verso en had als medewerkers bekende maatschappij-critici als Noberto Bobbio, Jürgen Habermas, Hans Magnus Enzenberger, Edward Thompson, Giovanni Arrighi, Eduardo Galeano, Frederic Jameson, André Gorz... Er zijn ook twee opstellen van Eric Hobsbawm in opgenomen: 'Goodbye to all that' en 'Out of the Ashes'. Veel daarvan is terug te vinden in de laatste pagina's van de *Age of Extremes*. Het leuke aan het boek, dat ook gewoon omwille van de schrijfstijl de moeite is, is het gebruik van de van de onvoltooid verleden tijd voor dingen die nu gebeuren. Dat heeft lichtjes vervreemdende effecten. Het krijgt iets profetisch in het verleden. Ik noem het 'profetic hind-sight' (en ik neem een patent op die term). Hij presenteert dus dingen alsof ze al voorbij zijn, terwijl ze nog helemaal niet voorbij zijn. Zo schrijft hij bv. iets als: 'de korte vogue van de neoliberale theorie', terwijl iedereen weet dat het geen korte vogue is.

E.H.: Je hebt zowel gelijk als ongelijk. De vogue van de dominantie van de markt zal waarschijnlijk blijven duren, omdat de globale transnationale economie op geen enkel ander

principe kan werken. Maar je hebt ongelijk omdat het buitensporige geloof voorbij is dat je maatschappijen, economieën en landen kan organiseren louter op basis van markt-prerogatieven. Je kan dat zelfs vaststellen in Groot-Brittannië. We 'Thatcher-iseren' niet meer zoals vroeger. In heel wat opzichten worden de dingen die we in het verleden vernietigden, opnieuw geassembleerd. Ik denk bijvoorbeeld dat het niet mogelijk is om de gehele sociale zekerheid en de welvaartsstaat te ontmantelen. Er is een enorm ideologisch-retorisch apparaat bezig de noodzakelijkheid van die ontmanteling aan te tonen, maar in feite is er geen enkel land in geslaagd om dat ook werkelijk uit te voeren. De enige pogingen daartoe vonden plaats in Oost-Europa.

Het lijkt wel of Hobsbawm zegt dat de sociale zekerheid niet kapot zal gaan omdat ze niet kapot mag gaan. Maar het schijnt dat de gevoelens van de bevolkingen in Europa - en dus ook in België - anders is: het mag niet kapot gaan, maar het zal wel gebeuren. Hobsbawm ziet het gevaar komen van een ontwikkeling die verband houdt met de liberale vogue, nl. de ontmanteling van de staat. Over alternatieven als de civiele maatschappij, zo graag verdedigd door collega Ernst Gellner, is hij niet te spreken.

E.H.: Er zijn gevaren, maar het zijn eerder gevaren op lange termijn: de ondermijning van eender welk soort regering. Vroeger werd het bestaan en de wettigheid aangenomen van een regering die mensen belastingen oplegde in het algemeen belang, om te herverdelen. Dat werd aanvaard, ook in liberale vrije markt-maatschappijen. Men vond het doodgewoon dat mensen die rijk waren, meer moesten betalen en dat dat geld op een bepaalde manier herverdeeld werd, zelfs zonder een speciale theorie over sociale herverdeling of sociale gelijkheid. Maar steeds meer, als bijproduct wellicht van de individualisering, wordt het loutere feit al dat men aan belastingen onderhevig wordt gesteld als

onwettig gezien. Dat leeft in heel wat delen van de wereld, in het bijzonder in het westelijk deel van de VSA. Dat schept grote politieke problemen; en niet alleen voor de welvaartsmaatschappij.

Terzelfdertijd doe je laatlundend over begrippen als de civiele maatschappij, de gemeenschap, het verlangen naar het vormen van gemeenschappen en zogenaamde ‘communitarians’.

E.H.: Ik sta daar sceptisch tegenover omdat die termen zeer algemeen en retorisch gebruikt worden. Die begrippen worden vaag gedefinieerd en zijn vaak zinledig. De term civiele maatschappij viel dikwijls rond 1989 als alternatief voor een georganiseerde beweging of voor de staat. Maar ik denk niet dat het kan doorgaan voor een alternatief. De civiele maatschappij functioneert alleen binnen het kader van een staat met een regering. Dat wisten de theoretici van de 17de en de 18de eeuw ook al. Maar goed, de staat brokkelt af, of is op z'n minst in moeilijkheden gebracht. De staat heeft in 150 jaar zijn macht over en zijn greep op de zaken opgebouwd en uitgebreid. En dat gaat verloren sinds de jaren '60. De staat is steeds minder in staat om zelfs zijn primaire functies uit te oefenen, zoals het bewaken van de openbare orde. Hij werd ondermijnd door o.a. de delegitimering van de staat op zich. Belastingen heffen wordt bijvoorbeeld gezien als een inbreuk op de individuele vrijheid. Als het in verband gebracht wordt met de welvaartsstaat dan krijgt dit probleem explosieve mogelijkheden, maar het is veel algemener.

We kennen Hobsbawm niet alleen van z'n lange 19de, en zijn korte 20ste eeuw, maar ook van twee publikaties waarvan één in het Nederlands werd uitgegeven door Jan Mets (en verdeeld door Van Halewijk): *Natie en nationalisme sedert 1780*. Streven, mythe en werkelijkheid. Dat boek is gebaseerd op gastcolleges in 1985 aan de Queens University in Belfast, een zeer geschikte plek om een

dergelijk onderwerp te behandelen. Het tweede boek is het al eerder aangehaalde *The Invention of Tradition*; een bundel van zeven essays.

Maar hoor Hobsbawm nu toch een pleidooi houden voor de staat, de nationale staat en de grote nationale staat. Dus niet voor Vlaanderen omdat het geen staat is, en niet voor België omdat het geen grote staat is. Maar dat is een aloude Britse reflex waar zelfs een Hobsbawm nu eens niet kan boven staan. Toch heeft hij enkele behartenswaardige dingen te zeggen over seperatistische tendensen:

E.H.: Ik verdedig de staat, en misschien hoor je dat niet graag. Ik bedoel de grote natie-staten, of als je wil, dingen als de Europese Unie. Ten eerste is en blijft de staat onvervangbaar. Geen enkel ander mechanisme kan zorgen voor de herverdeling van het Bruto Sociale Product onder alle inwoners of onder de verschillende regio's. Je kan het laten doen door de markt, maar sociaal gezien zijn de resultaten dan niet om aan te zien. Alleen de staat of een gelijkaardige publieke autoriteit kan dat aan. De staat wordt in die zin zelfs nog belangrijker omdat de ontwikkeling van het kapitalisme er voor zorgt dat heel wat mensen het moeilijker krijgen om hun deel van het Nationale Product te krijgen via de arbeidsmarkt. In het verleden kregen de meeste mensen hun deel door te werken en een loon te ontvangen. Maar de ontwikkeling van het kapitalisme betekent, zoals we weten: uitsluiting! In feite worden mensen gewoon geëlimineerd als producenten. Ze blijven allen nog bestaan als consumenten, als kopers. Je kan dat niet zomaar inpassen in een markt-maatschappij. Dus daarvoor heb je een staat nodig.

Het andere element is, dat de relatieve gelijkschakeling tussen regio's of delen van de wereld niet tot stand kan komen zonder bedoelde herverdeling. Je kan niet aannemen dat de markt een gelijke verdeling van de welvaart of van kansen zal teweegbrengen. Het zou misschien lukken in het oneindige, maar ik denk dat het zelfs dan niet lukt. Hoe kleiner de eenheid, hoe

minder het geïnteresseerd is in de problemen van de regionale herverdeling. Kijk naar Joegoslavië. Toen Joegoslavië nog bestond zag het er op toe dat de armste en achtergestelde gebieden een kans kregen om zichzelf te verder te ontwikkelen: Macedonië, Montenegro, Kosovo. Maar Slovenië heeft helemaal geen interesse voor wat er gebeurt in Kosovo. Het zorgt voor zichzelf en het is toevallig relatief rijk.

En het is opgericht met dat doel.

E.H.: Zo is het. Iets gelijkaardigs is aan de gang met de Lega Nord in Italië. Ik geef toe dat de subsidiëring van het zuiden misschien wel corrupt is en politieke bedoelingen heeft enzovoort, maar toch is het idee dat de rijke delen iets moeten doen voor de armere delen van het land een goede zaak. Het lijkt me essentieel. Meer nog, ik geloof dat de Italiaanse economie over het algemeen voordeel heeft gehaald uit het feit dat die arme regio's op de been werden gehouden. Die regio's konden internationaal toch niet concurreren en door ze te helpen konden de rijkere delen ondertussen hun gang gaan om te produceren, te exporteren en het nationale inkomen te laten groeien.

Maar om je arme broeder te willen helpen, heb je een soort identiteit nodig. En je ziet in Joegoslavië, hoe snel een langdurig opgebouwde identiteit binnen de kortste keren verschrompelt. Bovendien, als men een grotere staat wil vormen dan België en Nederland, dan zal men toch een traditie moeten uitvinden, zelfs tegen seperatistische tendensen in?

E.H.: Jazeker, je zal tradities moeten uitvinden. Een van mijn vrienden, de Schot Tom Neam heeft een theorie uitgewerkt die stelt dat het modern West-Europees seperatistisch nationalisme in feite een zaak is van welvarende regio's. Als een regio welvarend genoeg is, wil ze onafhankelijk worden. Dat kan misschien wel kloppen, maar het is daarom nog niet wenselijk. De Europese Unie zou dat bijvoorbeeld kunnen controleren: de welvarenden in toom houden en

de rijkdom herverdelen... Al wordt dat niveau ook door veel misbruiken gekenmerkt. Maar het lijkt me een goed principe.

Age of Extremes van de Britse historicus Eric Hobsbawm, werd vertaald in het Nederlands en uitgegeven door Het Spectrum onder de titel Een eeuw van uitersten.